

МУКАЧЕВО

Каплиця Святого Мартіна

MUNKÁCS – *Szent Márton-kápolna*
MUKACHEVE – *Saint Martin's Chapel*
MUKACHEVE – *St.-Martins-Kapelle*

ЗАКАРПАТСЬКОЮ ШЛЯХАМИ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ ЦЕРКОВ

МУКАЧЕВО

Каплиця Святого Мартина

Тематичний маршрут під назвою «Шляхами середньовічних церков» був створений з метою докладного ознайомлення зацікавлених з цією винятковою клерикальною та культурною спадщиною Карпатського басейну. Цей тематичний шлях покликаний на представлення церковної спадщини середньовіччя колись єдиного історичного регіону – Північно-східної Угорщини, Закарпаття, а також північної частини Парціуму. Наявний шлях територіально охоплює область Сабольч-Сатмар-Берег в Угорщині, повіт Сату-Маре у Румунії і Закарпатську область України, в якому переплітаються спільні історичні корені.

Середньовічні церкви Закарпаття являють собою східну межу західного християнства, тут завершується готика і починається край дерев'яних церков та ортодоксія. Бурхлива історія Закарпатського краю відображає також і бурхливе минуле церков. Багато з них було спустошено за часів татарської навали, з прориванням реформації вони одна за одною опинилися у володінні протестантів, значна кількість з них згоріла на кострі визвольної боротьби нової ери, а за радянські часи більшість домів Господніх стали музеями атеїзму. На сьогодні часи та історія утихомирились, і церковна спадщина стала туристичним видовищем. Область Сабольч-Сатмар-Берег є одним із найбагатших на середньовічні церкви краєм Угорщини, тут залишилася така багата ланка церков середніх віків, яка у своєму порозумінні являється унікальною. Церкви малих розмірів Сатмарського та Березького країв, зі зведеними біля них дерев'яними дзвіницями, збереженими до нас середньовічними фресками, розмальованими хорами, орнаментальними кесонними стелями та різьбленими амвонами, відтворюють винятковий настрій середньовічної церковної спадщини. Більша частина середньовічних церков Альфельдського краю стала жертвою татарського нашествия. Однак цей, окутаний водами, край не допускав до себе ворожечє військо, чужу культуру. Таким чином він міг зберегти в своїй незрівнянній помпезності та красі ці маленькі середньовічні церкви, які безсумнівно є родзинками цього краю.

www.temple-tour.eu

<http://www.facebook.com/kozepekoritemplomokutja>

А középkori templomok útja címen született meg az a tematikus útvonal, amely a Kárpát-medencében egyedülálló vallási és kulturális örökséggel szeretné mélyrehatóan megismertetni az érdeklődőket. Ez a tematikus útvonal hivatott bemutatni a valaha egy történelmi régiót alkotó, Északkelet-Magyarország, Kárpátalja, valamint a Partium északi részének középkori egyházi örökségét. Az útvonal területileg a magyarországi Szabolcs-Szatmár-Bereg, a romániai Szatmár és az ukrajnai Kárpátalja megyén halad keresztül, amelyet behálózzák közös történelmi gyökerek. Kárpátalja középkori templomai jelentik a nyugati kereszténység keleti határvonalát, itt ér véget gótika és veszi kezdetét a fa templomok földje és az ortodoxia. A viharos történelmű Kárpátalján viharos múltja volt a templomoknak is. Sokuk elpusztult a tatárjárás után, a reformáció előretörésével sorra a protestánsokhoz kerültek, számos leégett a kora újkor szabadság küzdelmeiben, a szovjet időkben, több esetben Isten házából ateista múzeum lett. Mára az idő, a történelem megnyugodott és az egyházi örökség turista látványossággá vált.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, középkori templomokban Magyarország egyik leggazdagabb vidéke, a középkori templomoknak itt olyan sűrű hálózatuk maradt fent, amely egyedülálló. Szatmár és Bereg középkori egyházi örökségének egyedi hangulatát idézik a kisméretű templomok, a melléjük épített fa harangtoronyok, a gazdagon fennmaradt középkori freskók, a festett karzatok, a díszes kazettás mennyezetek, faragott szőszékek. Az Alföld középkori templomainak nagy része a török dúlások áldozatává vált. Ez a vizek által körbezárt vidék azonban távol tartotta magától a hódító hadakat, az idegen kultúrákat. Így maradhattak fent páratlan gazdagságukban és szépségükben ezek a kis középkori templomok, amelyek ékszerdobozai ennek a vidéknek.

The Route of Medieval Churches is the name of the thematic route designed with the intention of thoroughly familiarising interested tourists with a unique religious and cultural heritage in the Carpathian Basin. This thematic route was created with the purpose of presenting the medieval ecclesiastical heritage of three geographical units, which formed a historical region in the past: Northeast Hungary, Kárpátalja (Subcarpathia) and the northern area of the region called Partium. The route crosses Szabolcs-Szatmár-Bereg county on Hungarian territory, Szatmár/Satu Mare county in Romania and Transcarpathia (Zakarpatska oblast') in Ukraine. A web of common historical roots ties together these three administrative units.

The medieval churches in Kárpátalja (Subcarpathia) represent the eastern frontier of Western Christianity, this is the region where Gothic architecture meets the wooden churches characteristic to the Greek Orthodox denomination. The region itself had a tumultuous history and the past of its churches constitutes no exception with regard to this observation. Many of them had been destroyed during the Mongol Invasion of Europe, the remaining ones were seized one after another by the Calvinists as the Reformation gained ground, a large number burned down during the freedom fights of Early modern history and, in Soviet times, churches were often transformed into museums for atheists. We live now in peaceful times, in a calm period of history - hence, churches became tourists' attractions.

Szabolcs-Szatmár-Bereg county is one of the richest areas in Hungary in what concerns medieval churches. A unique network of medieval churches has been preserved here. The small churches, the wooden belfries standing next to them, the medieval frescoes which still exist in so many places, the painted galleries, the richly decorated coffered ceilings and the carved pulpits evoke the unique atmosphere characteristic to the ecclesiastical heritage of the historical Szatmár and Bereg counties. Unfortunately, the major part of the medieval churches on the Great Hungarian Plain (Alföld) have been devastated by the Ottoman Turks. Nonetheless, the waterways and lakes surrounding this region kept conquering armies and foreign cultures away. In this manner, these tiny medieval churches, real jewels of this area, could have been preserved together with their unparalleled richness and beauty.

www.temple-tour.eu

<http://www.facebook.com/kozepkoritemplomokutja>

Unter dem Titel **Straße mittelalterlicher Kirchen** wurden eine thematische Tour zusammengestellt, die das einzigartige religiöse und kulturelle Erbe des Karpatenbeckens umfassend vorstellen möchte. Diese thematische Tour führt durch die einst eine zusammenhängende historische Region bildenden Gegenden von Nordostungarn, Transkarpatien sowie den nördlichen Teil von Partium und macht an den schönsten, sakralen Bauten aus dem Mittelalter halt. Die Tour verläuft durch das ungarische Komitat Szabolcs-Szatmár-Bereg, den rumänischen Kreis Satu Mare und das ukrainische Transkarpatien, ein Landstrich, der durch gemeinsame historische Wurzeln verbunden ist.

Die mittelalterlichen Kirchen von Transkarpatien bedeuten die östliche Grenzlinie des westlich geprägten Christentums, wo die Gotik endet und das Gebiet der Holzkirchen und des orthodoxen Christentums beginnt. In Transkarpatien mit seiner turbulenten Geschichte blieben auch die Kirchen nicht von den Turbulenzen verschont. Viele von ihnen wurden nach dem Tatarensturm zerstört, eine ganze Reihe wurde mit der Ausbreitung der Reformation in protestantische Kirchen umgewandelt, zahlreiche Kirchen brannten in den Freiheitskämpfen der frühen Neuzeit nieder, zu Zeiten der Sowjetmacht wurden mehrere Gotteshäuser als atheistische Museen genutzt. Heute beruhigten sich die Zeiten und das sakrale Erbe wurde zur Touristenattraktion.

Das Komitat Szabolcs-Szatmár-Bereg ist eine der an mittelalterlichen Kirchen reichsten Gegenden in Ungarn, die frühen Kirchen blieben hier in einem so dichten Netz erhalten, das einzigartig ist. Die kleinen Kirchen, die daneben gebauten Glockentürme aus Holz, die vielfach sichtbaren mittelalterlichen Fresken, die bemalten Emporen, die geschmückten Kassettendecken, die geschnitzten Kanzeln beschwören die einzigartige Atmosphäre des mittelalterlichen sakralen Erbes von Szatmár und Bereg herauf. Das von Gewässern umgebene Gebiet hielt die Truppen auf ihren Eroberungszügen und auch fremde Kulturen fern, deshalb konnten die kleinen mittelalterlichen Kirchen in ihrem einzigartigen Reichtum und in ihrer Schönheit erhalten bleiben, die architektonische Kleinodien dieser Gegend sind.

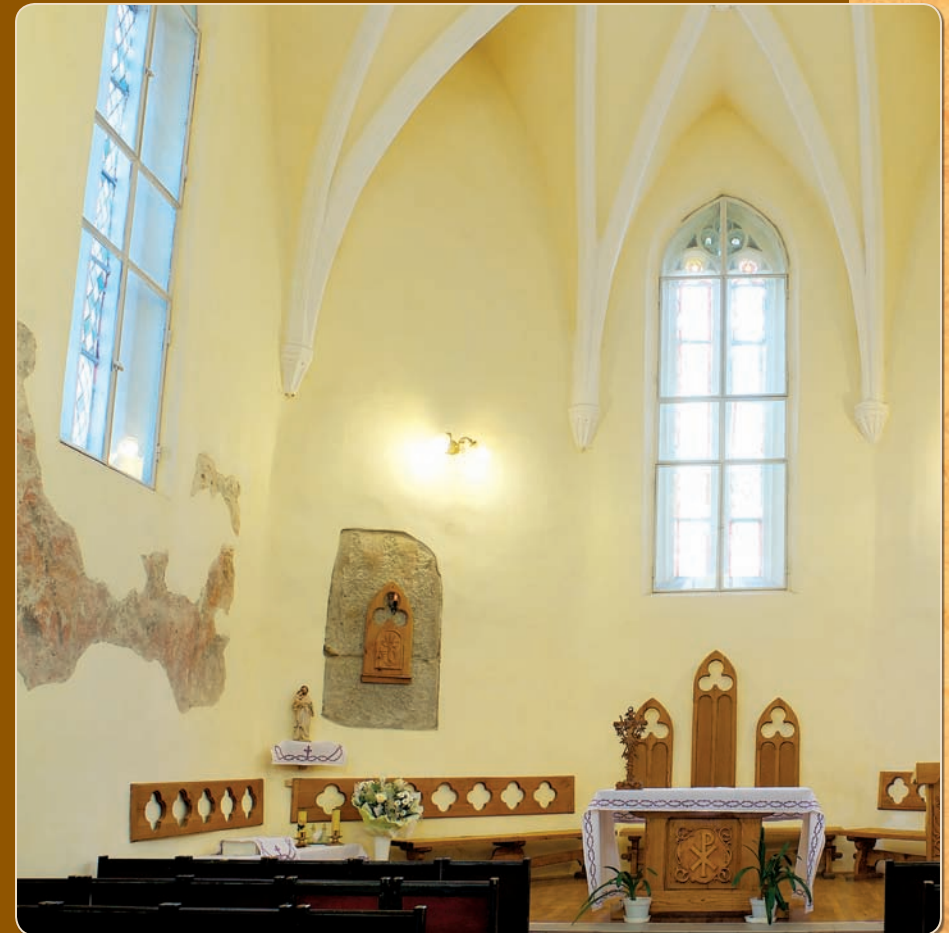
МУКАЧЕВО

Каплиця Святого Мартина

О аме завдяки замку Мукачево в свій час стало силовим осередком березького королівського лісового комітату. В XV столітті поселення отримало статус містечка, яке на зламі XV-XVI століть за своїми розмірами не поступалося Берегову. Вперше мукачівська церква згадується у першій половині XIV століття у реєстрі папської десятини. Нині від оточеного мурами середньовічного мукачівського парафіяльного костельу залишилася лише апсида. На початку XX століття, посиляючись на поганий стан і невелику вартість споруди, місто отримує дозвіл на її знесення. Демонтаж розпочався у 1904 році. Спершу планувалося знести всю будівлю, однак з огляду на її виняткову історичну цінність рішення було змінено. Таким чином збереглась вівтарна апсида церкви, патронат над реконструкцією якої взяв на себе Національний комітет охорони пам'яток старовини і культури.¹

До прямокутного за формою нефу однефової церковної споруди, яка орієнтована апсидою на схід, із західної сторони примикає середньовічна квадратної форми вежа-дзвіниця, а з північної – бокова каплиця. Апсида прорізана стрілчастими двостулковими вікнами з розширеними до середини прорізами. Аркове завершення одного з вікон отримало оздоблення у вигляді гербу родини Бюді. Західна стіна середньовічної апсида та розташована у її північному кінці сходова вежа були зведені у 1907-1908 роках в традиціях неоготики.

Всередині апсида, у західній частині її північної стіни зберігся дверний проріз з архівольтом - вхід до колишньої ризниці. Можна побачити також нішупастофорій із стесаною поверхнею її кам'яного обрамлення та тридільну сиділю, розташовану в східній частині південної стіни. Вівтарну апсиду вінчає сітчасте склепіння, яке спирається на кутові підпори. Розташовані в чотирьох східних кутах підпори мають трапецієподібну форму. Їх бокові поверхні розчленовані масверком. Місця сходження нервюр оздоблені зображеннями геральдичних щитів, а на замкових каменях бачимо обличчя з довгим волоссям та бородою. Тут, скоріш за все, зображений Христос. Немислимо, що рішення із сітчастим склепінням могло застосуватися у перекритті апсида раніше, ніж середина XV століття. Тому, вірогідніше за все, склепіння було зведене під час реконструкції апсида, яка проводилась в останній третині XV століття або в першій половині XVI століття. Враховуючи зображення гербу родини Бюді можна припустити, що сучасного вигляду вівтарна апсида набула у другій чверті XVI століття.

MUNKÁCS

Szent Márton-kápolna

H

Munkács kezdetben a beregi királyi erdőispánság vára volt. Csak a XV. században lett mezőváros, és a XV-XVI. század fordulójára vált Beregszászal azonos nagyságú várossá. Egyháza a XIV. század első feléből származó pápai tizedjegyzékben tűnik föl először. Középkori, fallal kerített plébániatemplomból már csak szentélye áll. A XX. század elején a város, hivatkozva az épület rossz állapotára, engedélyt kért az épület lebontására. A bontásra 1904-ben került sor. Eredetileg a teljes templom lebontását tervezték, de tekintettel a történeti értékekre, a döntést megváltoztatták. Megmaradt a templom szentélye, ennek följújtását a Műemlékek Országos Bizottsága vállalta magára.¹ A keletelt templom egyhajós, téglalap alaprajzú hosszházához nyugatról középkori eredetű négyzetes torony csatlakozott, északi oldalánál mellékkápolna húzódott. A szentélyt csúcsíves, rézsús bélletű, kétszátatú ablakok törik át. Az egyik ablak bélletének záradékában a Büdi család címere jelenik meg.

Az egykori szentélyt nyugaton lezáró fal és az északi végén a lépcsőtorony 1907-1908-ban készült, neogótikus stílusban. A szentély belsejében, északi falának nyugati végén megmaradt a szemöldökgyámos lezárású sekrestyeajtó. Látható a lefaragott felületű, kő szentségfülke is. A déli fal keleti szakaszában látszik a hármasszós ülőfülke. A szentély terét konzolokon nyugvó hálóboltozat fedti. A négy keleti sarokban a konzolok gúla formájúak, oldalait vakmértű tagolja.

A hálóboltozat bordacsomópontjait címerpajzsok díszítik, a zárókövön hosszú hajjú, szakállas arc, valószínűleg Krisztus-fej látható. A szentély hálóboltozatának megoldása a XV. század közepe előtt nem képzelhető el. Valószínűleg a XV. század utolsó harmadában, vagy a XVI. század első felében történtek átalakítások a szentélyen. A Büdi-címer alapján a szentély mai formájának kialakítása a XVI. század második negyedére tehető.

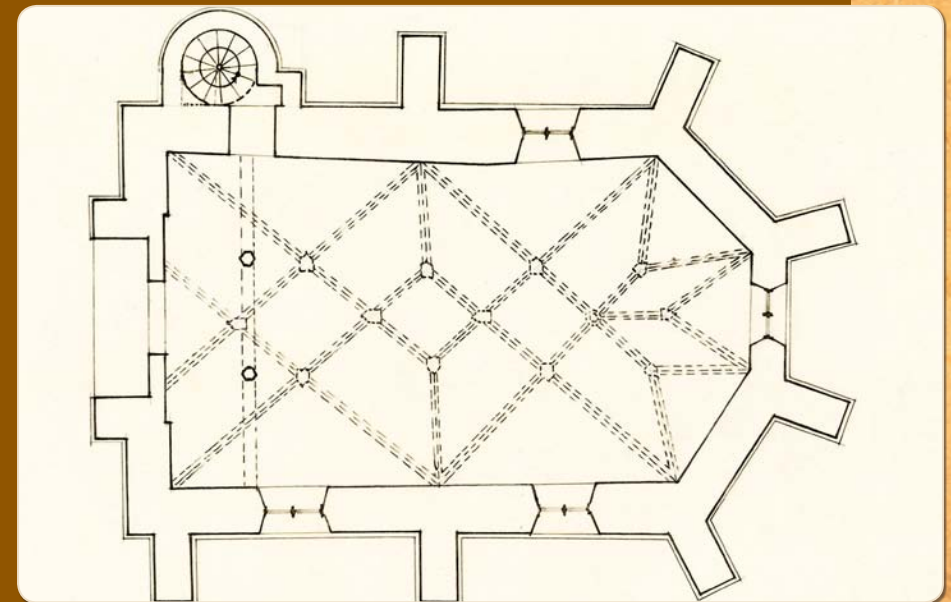
UK MUKACHEVE

Saint Martin's Chapel

Initially, Mukacheve was the fortress defending the royal forest of Bereg. The settlement became a market town (*oppidum*) in the 15th century; and by the turn of the 15th and 16th centuries, it evolved to a township equalling Beregszász in size and importance. Its church was mentioned for the first time in a register on the Papal Tenth in the first half of the 14th century. However, only the sanctuary of this previously fortified, medieval parish church has been preserved. At the beginning of the 20th century, the town – arguing that the building was in a bad state – requested a demolition permit for the church. The actual demolition took place in 1904. In fact, the plan was to demolish the entire building, but considering its historical value the decision was changed. The sanctuary was kept and the National Commission of Monuments assumed the task of restoring this part.¹

This oriented church had a single, rectangular nave. A square-based tower built in the Middle Ages was connected to the nave and a small chapel was located on its northern side. The sanctuary has double lancet windows spanned by archivolt. The coat of arms belonging to the Büdi family can be seen on the cornerstone of the archivolt spanning one of the windows. The western wall of the previous sanctuary and the staircase tower on its northern end were built in 1907-1908 in neo-Gothic style. The entrance to the sacristy with its lintel supported by a canopy on each side has been preserved inside the sanctuary, at the western end of its northern wall. One can also see the tabernacle made of stone and having carved surfaces. In the eastern part of the southern wall, one can see a *sedilia* subdivided into three parts.

A lattice vault supported by canopies covers the sanctuary. The canopies in the four eastern corners have a pyramidal shape and their sides are covered with blind tracery decorations. The nodes where the ribs of the lattice vault meet are decorated with various coats of arms, while the cornerstone is decorated with the face of a bearded person having long hair. Presumably, this motif depicts the head of Jesus Christ. Such a solution for the lattice vault covering the sanctuary could have not been adopted before the mid-15th century. Furthermore, one might suspect that the sanctuary suffered modifications roughly between 1470 and 1500, or in the first half of the 16th century. Taking into account the presence of the coat of arms belonging to the Büdi family, the sanctuary obtained its present form in the second quarter of the 16th century.

MUKACHEVE

St.- Martins-Kapelle

DE

Mukacheve war zu Beginn die Burg der königlichen Waldgespanschaft von Bereg. Der Ort wurde erst an der Wende vom 15. zum 16. Jahrhundert eine ähnlich große Stadt wie Beregszász. Die Kirche von Munkács wurde in dem aus der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts stammenden päpstlichen Zehntregister zum ersten Mal erwähnt. Von der mittelalterlichen, mit einer Mauer umgebenen Pfarrkirche steht heute nur noch der Chor. Anfang des 20. Jahrhundert beantragte die Stadt unter Verweis auf den schlechten Zustand des Gebäudes die Genehmigung zum Abriss der Kirche. Der Abriss erfolgte 1904. Ursprünglich war der Abriss der gesamten Kirche geplant, doch im Hinblick auf den historischen Wert als Baudenkmal wurde diese Entscheidung geändert. Der Chor der Kirche blieb erhalten, dessen Restaurierung übernahm die Landeskommission für Denkmalschutz.

Die nach Osten ausgerichtete Kirche war einschiffig, an das rechteckige Längsschiff schloss sich von Westen ein aus dem Mittelalter stammender viereckiger Turm an, an der Seite befand sich eine Nebenkappelle. Der Chor ist spitzbogenförmig und ist von zweigeteilten Fenstern mit Faschenausbildung durchbrochen. Der Abschluss der Faschen des einen Fensters zeigt das Wappen der Familie Büdi.

Die den einstigen Chor westlich abschließende Wand und der am nördlichen Ende befindliche Treppenturm im neogotischen Stil wurden 1907-1908 errichtet. Im Inneren des Chores blieb am westlichen Ende der Nordwand die mit Faschen abgeschlossene Tür der Sakristei erhalten, sichtbar ist auch die Monstranz-Nische aus Stein mit gemeißelter Oberfläche. Im östlichen Abschnitt der Südwand sieht man eine dreigeteilte Sitznische.

Die Decke des Chorraums bildet ein auf Konsolen ruhendes Netzgewölbe. In den vier östlichen Ecken sind die Konsolen pyramidenförmig, ihre Seiten gliedert ein Blindmaßwerk. Die Knotenpunkte der Rippen des Netzgewölbes schmücken Wappen, auf dem Schlussstein ist ein langhaariges bärtiges Gesicht abgebildet, wahrscheinlich der Kopf von Jesus Christus. Der Bau eines Netzgewölbes des Chors war vor der Mitte des 15. Jahrhunderts nicht vorstellbar, wahrscheinlich wurden im Chor im letzten Drittel des 15. Jahrhunderts oder in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts Umbauarbeiten durchgeführt. Aufgrund des Büdi-Wappens wird angenommen, dass der Chor im zweiten Viertel des 16. Jahrhunderts seine heutige Form erhielt.

* A brossura Papp Szilárd leírása alapján készült

Партнерство без кордонів

Це видання було підготовлено за сприянням Європейського Союзу. Зміст публікації є предметом відповідальності Неприбуткового ТзОВ «Агентство територіального розвитку та екологічного господарювання області Сабольч-Сатмар-Берег» та Закарпатської обласної ради, і жодним чином не може розглядатися як відображення точки зору Європейського Союзу.

Проект під назвою „Tourist route to the common religious and cultural heritages” здійснюється (вався) в рамках Програми прикордонного співробітництва ЄІСП Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2007-2013 (www.huskroua-cbc.net), і співфінансується Європейським Союзом через Європейський інструмент сусідства та партнерства. Загальна мета програми полягає у посиленні та поглибленні співробітництва між Закарпатською, Івано-Франківською та Чернівецькою областями України і прийнятими та додатковими регіонами Угорщини, Румунії та Словаччини в екологічно-, соціально- та економічно-сталій спосіб.

Європейський Союз складається з 27 країн-членів, які вирішили поступово об'єднати свої знання, ресурси та долі. Разом, за 50 років розширення, вони створили зону стабільності, демократії та сталого розвитку, зберігши культурні відмінності, виявляючи толерантність і гарантуючи свободу особистості. Європейський союз готовий розділяти свої досягнення та цінності з країнами і народами за межами його кордонів. Європейська Комісія є виконавчим органом ЄС.

Програму прикордонного співробітництва ЄІСП Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна буде реалізовано протягом 2007-2013 рр. на зовнішніх кордонах цільових країн-членів ЄС та України. Європейський інструмент сусідства та партнерства підтримує транскордонну співпрацю на зовнішніх кордонах ЄС. Загальна мета програми полягає у посиленні та поглибленні співробітництва між Закарпатською, Івано-Франківською та Чернівецькою областями України прийнятими та додатковими регіонами Угорщини, Румунії та Словаччини у екологічно-, соціально- та економічно-сталій спосіб. Спільним Органом Управління Програми є Національне агентство розвитку Угорщини. Веб-сайт Програми www.huskroua-cbc.net

Програма фінансована з фондів
Європейського Союзу

Програма прикордонного співробітництва ЄІСП
Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна